

UČIMO LJUBITI BOGA I LJUDE

Koncepcija vjeronaučnog udžbenika, priručnika i radne bilježnice za prvi razred osnovne škole¹

JOSIP JAKŠIĆ

Katehetski ured Zagrebačke nadbiskupije
Kaptol 31
10000 Zagreb

Primljeno: 7. 6. 2003.
Izlaganje na znanstvenom skupu
UDK 268 (075.2) (049.3)
371.671:268] (049.3)

Sažetak

Autor prikazuje novi udžbenik i radnu bilježnicu »Učimo ljubiti Boga i ljude« za prvi razred katoličkoga školskog vjeronauka u osnovnoj školi te priručnik za nastavnika. Nakon što je podsjetio na radna polazišta koja su vodila autore pri sastavljanju tih pomagala, autor prikazuje ustroj udžbenika te raspored i razradu nastavnih cjelina po temama i jedinicama.

Ključne riječi: školski vjeronauk, udžbenik

Predstavljamo vam vjeronaučni udžbenik, priručnik i vježbenicu za prvi razred vjeronauka u osnovnoj školi. Pokušat ćemo ukratko podsjetiti na što su pazili autori dok su stvarali vjeronaučni udžbenik, priručnik i vježbenicu (radnu bilježnicu) za prvi razred.

1. RADNA POLAZIŠTA

Prije svega želimo naglasiti što nas je vodilo pri sastavljanju udžbenika, priručnika i vježbenice za prvi razred »Učimo ljubiti Boga i ljude«.

Prvo smo imali na pameti da vjeronauk kao predmet u školi spada u sustav odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske. Stoga smo nastojali voditi računa o tranzicijskim promjenama i naporima koji se očituju u kvalitetnijoj nastavi kako bi se rasteretili učenici, kao što smo pazili i na korelaciju među predmetima.

Sasvim je razumljivo da smo osobito vodili računa o postojećem Planu i programu², koji je utvrđen zakonom i odobren

od Hrvatske biskupske konferencije. Taj dokument u sebi ima i sadržaje župne kateheze. Odmah na početku stvaranja prilagođenoga Plana i programa³ u skladu sa zahtjevima kvalitetne nastave u školi i podloge za strukturu novih udžbenika valjalo je stoga razlučiti koji su elementi specifični za školski vjeronauk a koji za župnu katehezu. Naravno, to je za nas i za ostale autore novih udžbenika bio posebno odgovoran zadatak i izazov na koji nije bilo lako primjerno odgovoriti.

U svom radu nismo željeli mijenjati postojeći Plan i program, jer nam to i nije bio cilj. U našem nastojanju oko razrade postojećega Plana i programa i redefiniranja njegovih ciljeva i zadataka nastojali smo

¹ Predavanje održano na Proljetnoj katehetskoj školi u Zagrebu 10. svibnja 2003.

² Hrvatska biskupska konferencija, *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, KS, Zagreb, 1998.

³ Usp. Tematska struktura novih vjeronaučnih udžbenika za osnovnu školu – Radni predložak, u: *Katehetski glasnik*, god. 3(2001)1, 15-34.

imati na umu i projekt Kurikularnoga pristupa promjenama u osnovnom školstvu⁴ Ministarstva prosvjete i športa. Prema tom projektu svaki predmet, pa prema tome i školski vjeronauk, ima samo jedan glavni cilj ili svrhu, a sukladno tome i svaka nastavna jedinica ima jedan glavni cilj i neposredne ciljeve odnosno zadatke za učenike.

2. KAKO JE GRAĐEN UDŽBENIK »UČIMO LJUBITI BOGA I LJUDE«

Početak školskoga razdoblja znači za dijete velike promjene navika i stila njegova života. S mnogočime dijete mora prekinuti, štošta novo započeti, svladati i povezati, a mora se i snaći u novoj sredini koja se zove škola. U svemu je tome vjeronauk tu da mu u tome prvom snalaženju na svoj specifičan način pomogne. Upravo smo taj presudni moment imali pred sobom mi sastavljači udžbenika za prvi razred, uživljavajući se u svijet djeteta koje počinje otkrivati za njega nov svijet. Želja nam je povesti dijete iz obiteljske sredine u svijet škole. Tako knjiga i počinje s mogućnošću da se dijete na početku otvori sa svojim dosadašnjim iskustvom, da se poistovjeti s likovima Marka i Ane, koji ga vode kroz udžbenik s predloženom životnom situacijom i sadržajem. Na taj način nastojimo posvijestiti djetetu prve spoznaje u susretu s Bogom i ljudima. Željeli smo da dijete u crtežima i fotografijama prepozna i svoju situaciju. Nastavne su jedinice tako grafički oblikovane da dijete potiču na razgovor o vjeronaučnoj tematici i vode ga u razmišljanju, dakle meditativnoj poduci, do poruke koju će onda s lakoćom na kraju vjeronauka ili za domaći uradak u vježbenici usvojiti. Bila nam je također nakana približiti djetetu simbolički karakter stvarnosti religioznoga govora i govora vjere, a osobito biblijskoga govora, koji je uvijek

slikovit. Za tu svrhu, da bismo probudili radost spoznaje vjere, u priručniku donosimo zgrade iz biblijske Radosne vijesti i svagdanjega života kao početno posredovanje sadržaja u riječi i slici. Pazili smo na to da knjiga ne bude djetetu dosadna već privlačna, da bude vodič i vjeroučitelju i djetetu, a i roditeljima u otkrivanju Božjih tajni u životu i svijetu. Knjiga nije koncipirana kao slikovnica, niti kao čitanka za zainteresirana učenika. Isto tako nije skup materijala koji se u slici i pripovijetki daje vjeroučitelju na izbor za pouku. Udžbenik pruža bitne temelje pouke u otkrivanju osobne spoznaje vjere i života, kojoj vjeroučitelj doprinosi oblikovanjem pouke. U tome je udžbenik, zajedno s priručnikom, vodič vjeroučeniku i vjeroučitelju u otkrivanju Božjih tajni i u učenju kako da ljubi Boga i ljude. Osim toga oni potiču potrebu odraslih, tj. onih koji pomažu u odgoju djece, za razgovorom s tom djecom.

Udžbenik je povezan i sa župnom katehezom, pogotovo što se tiče tema koje upućuju na župnu zajednicu, kao što je npr. uvođenje u liturgijski sadržaj i odgoj za molitvu. Stoga će i uspjeh školskoga vjeronauka u mnogočemu ovisiti o mjesnoj Crkvi, njezinoj vjeri, svjedočenju vjere u zajednici i povezanosti školskoga vjeronauka sa župnom katehezom u prvim spoznajama ili s katehezom u obitelji.

Poredak građe, nastavnih cjelina, tema ili nastavnih jedinica u priručniku u potpunosti slijedi raspored u udžbeniku. Nastavna je građa udžbenika podijeljena u devet cjelina koje uglavnom odgovaraju

⁴ Ministarstvo prosvjete i športa, Zavod za unapređenje školstva i Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, *Kurikularni pristup promjenama u osnovnom školstvu*, razrada okvirnog Nastavnog plana i programa katoličkog vjeronauka u funkciji rasteućenja učenika, Zagreb, kolovoz 2002.

rasporedu nastavnih cjelina Plana i programa gdje god je to bilo moguće. Ako raspored nastavnih cjelina i tema ili nastavnih jedinica ne slijedi Nastavni plan i program, protumačeno je to u priručniku, u uvodu u nastavnu cjelinu, i naveden je razlog zašto su sastavljači udžbenika tako postupili. Svaka je nastavna jedinica ili tema u udžbeniku obrađena na jednoj ili najviše dvije stranice. Time udžbenik dobiva na preglednosti. Sve nastavne cjeline uz redni broj i likovnu ilustraciju najavljuju nastavne jedinice ili teme koje se nalaze unutar nastavne cjeline. Svaka tema unutar cjeline ima svoj redni broj, a sve su stranice redom obilježene brojkama. Time je udžbenik dobio na transparentnosti i preglednosti.

Pisani je tekst u udžbeniku smanjen na najmanju moguću mjeru. Crteži i fotografije govore za sebe. Svaka nastavna jedinica ili tema ima istaknutu uokvirenu poruku ili više njih na dnu stranice. Likovi Ane i Marka na njih ukazuju i time nam sažimaju bitnu poruku svake teme ili jedinice. U elemente pojedine jedinice ili teme spadaju: naslov koji određuje temu u antropološkom, biblijskom ili liturgijskom smislu, zatim podnaslovi koji najavljuju jedinice ili proširenje teme, pa fotografije, ponegdje umjetnička slika, crteži prilagođeni djeci, biblijski tekst, poticaji za memoriranje, poruke, informacije i pjesme.

Prema koncepciji Nastavnoga programa za prvo vjeronaučno godište, udžbenik treba, primjereno dječjoj dobi prvoga razreda, iznijeti osnovne činjenice kršćanske vjere. Zatim će im pomoći da život i svijet promatraju u duhu te vjere i kršćanske poruke; da otkrivaju kako nas Bog beskrajno ljubi te je iz svoje ljubavi stvorio svijet i ljude, pa nas i prihvaća kakvi jesmo.

Nadalje, udžbenik nastoji iznijeti temeljna događanja povijesti spasenja koja se povezuju s proslavom liturgijske godine

i u njihovu životu u obitelji, školi i crkvenoj zajednici. S tim u vezi izgrađujemo ljubav i povjerenje prema Bogu, prema sebi i drugima kao i prema životu općenito. Učimo ljubiti Boga i ljude.

3. RAZRADA NASTAVNIH CJELINA PO TEMAMA I JEDINICAMA U PRIRUČNIKU

3.1. *Uvod u nastavnu cjelinu*

Priručnik za prvi razred je, prema nacrtu udžbenika, podijeljen u devet, po opsegu nejednakih, nastavnih cjelina i četrdeset jednu nastavnu jedinicu ili temu. Tu su još, kao dodatak: Moja molitva, Mali leksikon ili važne riječi u mojemu vjeronauku, te sadržaj. Iako su cjeline temeljene na situaciji učenika i liturgijskoj godini, one su u udžbeniku povezane nevidljivom logičkom niti, te se u udžbeniku praktički ne vidi strog prijelaz iz teme u temu. Važno je uočiti i logički slijed tema ili jedinica! Uvod u svaku nastavnu cjelinu u priručniku nastoji pomoći vjeroučitelju zauzeti stav iz vlastitog iskustva i spoznaja o temama u njoj. Kakve će kvalitete biti vjeronaučni sat ne ovisi o vjeroučeniku već o vjeroučitelju i o tome kako će on doći do spoznajnih mogućnosti vjeroučenika na zadanu temu. U uvodu u nastavnu cjelinu iznose se: teološko-didaktička otvorenost cjelini, razumijevanje i naglasci cjeline te didaktička struktura s refleksijama na sadržaje i postavljanje neposrednih ciljeva i zadataka za učenike.

3.2. *Teološko-didaktička osnova za oblikovanje nastavne jedinice*

U teološko-didaktičkoj osnovi vjeroučitelj samomu sebi postavlja pitanja:

Što teme ili jedinice govore prvo meni, vjeroučitelju? Koje je njihovo teološko-

-biblijsko utemeljenje? Koji metodički sustav (pristup) i koju didaktičku građu uporabiti? Na koje strukturalne elemente u nastavnoj cjelini te u pojedinim jedinicama ili temama treba pripaziti? U svemu se tome ipak daje potpuna sloboda odabira vjeroučitelju. Čak se i što se tiče rasterećenja građe prema Nastavnome planu i programu, poneka nastavna cjelina može svesti na manji broj tema ili jedinica ili na svega jednu temu ili jedinicu, a po potrebi se neke stvari mogu i proširiti jer je građa dana po izboru. Pritom treba paziti da se ne usvoji princip izbacivanja tema ili jedinica, već princip sažimanja ili proširenja.

3.3. Glavni cilj nastavne cjeline i neposredni ciljevi svake nastavne jedinice na spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini te zadaci za učenike

Na temelju glavnoga cilja nastavne cjeline iz Nastavnoga programa određuju se posebni zadaci za učenike u pojedinim jedinicama ili temama u priručniku.

Opisivanje vjeronaučno-pedagoških predodžbi i posebnih zadataka svake jedinice ili teme pokazuje da kojiput teološka podloga i vjeronaučno-pedagoški cilj proizlaze jedno iz drugoga, da se ponekad ne moraju ili ne mogu poklapati, štoviše da su katkad u većoj ili manjoj mjeri u međusobnoj korelaciji. Postavljeni cilj i zadaci su idealni i krajnji domet svake pojedine jedinice ili teme. Oni u prvom redu imaju zadaću pomoći razlučiti važno od nevažnoga i pokazati prema čemu se mora težiti.

3.4. Prijedlozi za didaktičko oblikovanje nastavne jedinice prema neposrednim ciljevima, tekstu, fotogovoru, crtežu, bitnoj poruci

U sklopu toga donose se prijedlozi za oblikovanje vjeronaučne nastave: motivacija, zatim razrada jedinice ili teme na te-

melju udžbenika prema neposrednim ciljevima, predloženom sadržaju, fotogovoru, crtežu i bitnoj poruci. (To se ne radi samo na temelju jedinica ili tema kako su prikazane u udžbeniku, već i konkretno prema Nastavnom planu i programu; dakle šire od pojedinačne pripreme!) Što se tiče crteža i fotografija u udžbeniku, svaki vjeroučitelj može ih nadopuniti ili zamijeniti prema vlastitom izboru, ako to pridonosi boljemu približavanju sadržaja vjeroučenicima. Tu prvenstveno mislimo na posebne prilike kao što su slavljenje pojedinih blagdana i običaja u vlastitoj sredini.

3.5. Aktualizacija – primjeri iz života

Likovi Marka i Ane pri kraju svake nastavne jedinice nose bitnu poruku cijele nastavne jedinice i njezinu primjenu u konkretnom životu.

3.5.1. Aktualizacija uz pomoć vježbenice (Naznake za vježbenicu)

Na kraju se navode metodičke upute i mogućnosti realizacije kad je riječ o vježbenici. Svaka nastavna jedinica ili tema u vježbenici ima svoj radni list, na jednoj ili na dvije stranice. Svaki radni list, uz naslov jedinice ili teme, ima i vlastiti naslov koji ga određuje. Slijedi jedan ili više zadataka za djecu.

3.6. Mediji komuniciranja

U ovom se dijelu daju naznake raznih materijala, pripovijetke i zgrade iz života, koji se koriste s gledišta doživljena iskustva i načina pouke za postignuće navedenih ciljeva i zadataka, ako nisu izravno uvršteni u tekst ili su ovdje ponudeni kao izbor. To su npr. različiti primjeri iz života i dodatni materijali, npr. »Mali koncil« te drugi priručnici i izvori.

Nadamo se da ćete u priručniku naći poticaje i građu za svaku nastavnu cjelinu

i šire od onoga što možete iskoristiti na satu vjeronauka.

Kažu da je najkraći put između čovjeka i istine dobra pripovijetka. Trudili smo se, uz ilustracije i ponuđene odgovarajuće tekstove iz Svetoga pisma u udžbeniku, pripremiti vam u priručniku takve pripovijetke za motivaciju i sadržaj vjeronaučnih tema koje će poticati dječje razmišljanje, buditi osjećaje, pitanja i maštanje te konačno traženje puta k vjeri u Boga i k ljubavi prema bližnjemu. Nadamo se da smo u tome barem donekle uspjeli. Vjerujemo da s ovim udžbenikom, priručnikom i vježbenicom započinje kvalitetnije razdoblje vjeronauka u našoj osnovnoj školi, jer su prvi put načinjeni hrvatski udžbenici, priručnici i vježbenice kao cjelina u vjeronaučnoj nastavi.

4. DODATAK PRIRUČNIKU

U području školskoga vjeronauka nastojimo primijeniti cjelovit kurikulumski pristup koji traži stalni razvoj i poboljšanja

odgojno-obrazovnih programa i postupaka programiranja udžbenika, priručnika i vjeronaučnog odgojno-obrazovnog procesa.

Želimo da u tome sudjeluju svi vjerručitelji. Stoga ih sve pozivamo da svoje spoznaje i prokušana iskustva ugrade u naredno izdanje ovoga priručnika. To će učiniti tako da kopiraju potreban broj radnih listova koji se nalaze u Dodatku na kraju priručnika, upišu svoje prijedloge i primjedbe te ih pošalju u Katehetski ured Zagrebačke nadbiskupije, Kaptol 31, 10000 Zagreb.

Skrećemo pozornost da postoje dvije varijante radnih listova. Prva se odnosi na teološko-didaktičko oblikovanje cijele nastavne jedinice, a druga na pojedini dio ili više dijelova nastavne jedinice, odnosno na pojedine konkretne primjedbe i dopune. Važno je točno naznačiti na koju se nastavnu jedinicu ili na koji dio određene nastavne jedinice odnosi prijedlog. Radujemo se konstruktivnim kritikama koje će voditi sve boljim vjeronaučnim udžbenicima, priručnicima i vježbenicama.